

Het politieke landschap eenvoudig verklaard

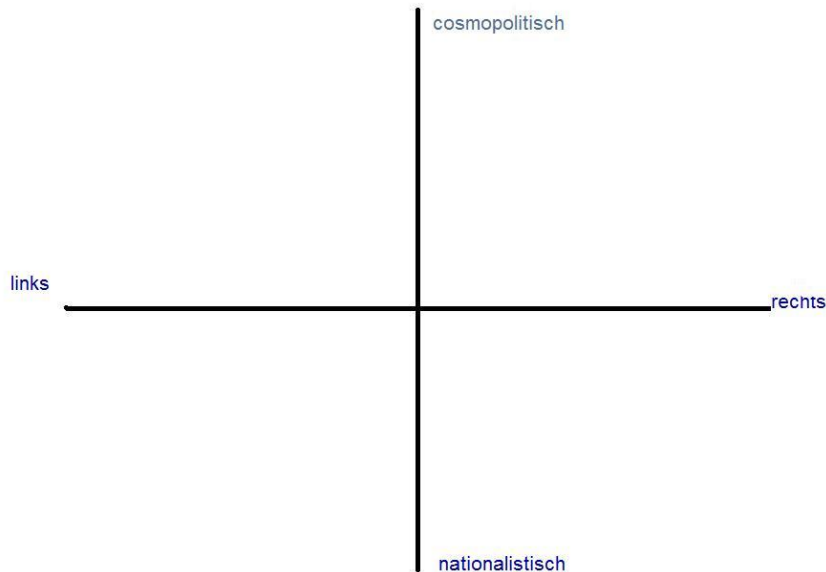
Bernard ter Haar, februari 2015

Kiezen voor een politieke partij is vandaag de dag niet eenvoudig. De tijd dat je gewoon dezelfde keuze kon maken als je ouders (of juist de tegenovergestelde..!) is voorbij. Waar staat een partij nou precies voor? En gaat het wel om dingen die ik belangrijk vind? Voor veel mensen is het allemaal niet zo duidelijk. Er wordt dan ook meer en meer op het "mannelijke" gestemd in plaats van op de partij.

De traditionele indeling in de politiek is de indeling links- rechts. Waar links en rechts precies voor staat is overigens meteen al minder duidelijk. Progressief<-> conservatief, sociaal<->individualistisch, dat zijn wel een paar elementen die daarin ondergebracht worden. Maar als een traditioneel linkse partij een regeringscoalitie aangaat met een traditioneel rechtse partij, zoals na de vorige verkiezingen is gebeurd, wat betekenen die begrippen dan nog? En waar gaat het de burgers nu om?

Er is behoefte aan een andere indeling, misschien een andere dimensie erbij. Mark Bovens (hoogleraar, lid van de WRR) liet mij laatst een tweedimensionale indeling van het politieke landschap zien, met naast een horizontale as links-rechts, op de verticale as: cosmopolitisch-nationalistisch. Getekend in figuur 1.

Figuur 1

Deze figuur is misschien helemaal niet nieuw, mensen die stemwijzers opstellen zullen ook wel dit soort plaatjes maken, maar ik vond hem zo verhelderend dat ik hem graag wilde beschrijven. Bij deze. Ik begrijp het weer!

Cosmopolitisch is wel een moeilijk woord. Het gaat om het besef dat de betekenis van alles wat er om ons heen gebeurt niet bij de eigen grenzen ophoudt, dus niet de grenzen van de eigen buurt, de eigen stad, het eigen land. En dat de politiek daar rekening mee moet houden. Nationalistisch is dan vooral: eigen land en eigen volk eerst. Populisme noemen we het ook. De analyse is dat de kiezer op dit moment minder gefocust is op de

tegenstelling links-rechts, en meer op deze andere as. De strijd gaat tussen de mensen die accepteren dat de wereld klein is geworden, Nederlanders ook Europeanen zijn en de economie gemonialiseerd, tegenover de mensen die de internationale nieuwe orde der dingen als bedreigend ervaren en het liefst weer terug zouden gaan naar een knus Oranje gevoel van de vorige eeuw.

Hoe geven we nu de Nederlandse partijen een plek op de kaart? Prominente vertolkers van de verticale as zijn D66 en de PVV. D66 is niet heel goed te duiden op de links- rechts as, en wil dat op dit moment ook liever niet. Op sommige terreinen progressief, op andere meer liberaal. Maar de partij straalt wel heel nadrukkelijk uit in de wereld van vandaag te willen staan, en neemt krachtig afstand van alles wat naar nationalisme ruikt; kijk bijvoorbeeld naar het Islam debat. D66 past daarom in een wolk aan de top van de verticale as. De PVV zit natuurlijk onderin de figuur. Anti Europa, anti islam, anti klimaatprobleem, Nederland moet op eigen benen staan. We moeten de gulden weer terug. Op de links-rechts as heeft de PVV een heel breed profiel. Vaak stemt de partij mee met de SP, over de linker kant, en soms zit de partij duidelijk rechts van de VVD. De kiezer zit daar duidelijk niet mee, de vertegenwoordigers van de partij wel. Diverse fractiegenoten zijn de afgelopen jaren uit de PVV fractie gestapt omdat ze zich niet herkenden in de positie van de partij op de links-rechts as. De partij zou vooral te links zijn.

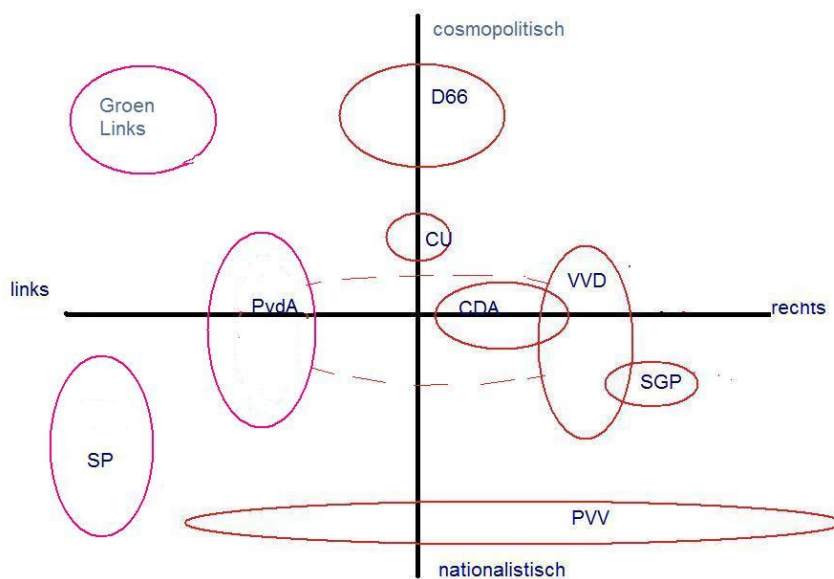
Als we nog een paar andere gemakkelijke partijen willen plaatsen: links bovenin Groen Links, zowel links als op de wereld georiënteerd. Als tegenhanger van Groen Links aan de linkerkant zien we dat de SP naar beneden is geschoven: erg op Nederland gericht, tegen Europa, een vleug populisme ontbreekt niet. De SP herkent zich van alle Nederlandse partijen het best in de nieuwe Griekse regeringspartij, Syriza, die overduidelijk links en nationalistisch is. De tweedimensionale landkaart is niet alleen voor Nederland te gebruiken! Kijk ook maar naar wat er in het VK gebeurt, of in Frankrijk.

Het CDA is de partij van dichtbij de middenstip. Rechts van het midden, maar na het onfortuinlijke avontuur van Rutte 1 vooral niet teveel naar rechts. Op de verticale as? Daar heeft het CDA weinig gezicht. De partij lijkt weg te willen blijven van een herkenbaar verticaal profiel.

Nu de plaatsing van de PvdA en de VVD. De partijen hadden in de campagne voor de laatste Tweede-Kamerverkiezingen een herkenbare tegengestelde positie. De PvdA was links en cosmopolitisch, bijvoorbeeld vóór Europa, de VVD was rechts en nationalistisch. Die herkenbaarheid, vooral ook de herkenbaarheid van de tegenstelling, is door de kiezer ruimschoots beloond, door mensen die vóór één van de profielen kozen, maar ook vaak tégen het tegenovergestelde profiel. Toen deze beide tegenpolen na de verkiezingen samen een kabinet vormden en een zwaar bezuinigingsprogramma opzetten, was het met de herkenbaarheid snel gedaan. Niet alleen op de links-rechts as, maar ook op de verticale as. De VVD heeft het lastig om verticaal een profiel te kiezen. De partij wil niet te ver van Wilders weglopen, maar de ondernemersachterban is traditioneel internationaal georiënteerd. In verkiezingstijd zal de VVD ongetwijfeld de positie rechtsonder opzoeken. Ook de PvdA heeft het moeilijk met de verticale positie. Een strenge oproep om het "Nederlandschap" meer te beleven, de waarschuwingen voor de tsunami van

werknemers uit Oost-Europa, het doet vrij nationalistisch aan. Maar de traditionele sociaal-democratie is nog steeds internationaal georiënteerd. En zo belanden de huidige regeringspartijen in een vrij kleurloos profiel. De verbinding aan het kabinet maakt het natuurlijk ook niet gemakkelijk een duidelijk profiel te kiezen. Het resulterende politieke landschap is schematisch getekend in figuur 2.

Figuur 2

Het eerste wat opvalt is dat in een tweedimensionaal beeld meer ruimte is voor veel partijen dan in een eendimensionaal beeld. Versnippering is dan eigenlijk een logisch gevolg, en nog niet zo eenvoudig te bestrijden. In figuur 2 zitten de traditionele regeringspartijen PvdA, CDA en VVD alle drie rond de horizontale as, en met weinig ruimte om zich verticaal te profileren, want intern verdeeld en bovendien zijn daar de posities al bezet en kan positie alleen worden veroverd door verdringing. Voor D66 een prettige positie op de verticale as, die niet alleen herkenbaarheid oplevert, maar ook veel anti-PVV stemmers kan aantrekken.

Eind vorig jaar (2014) publiceerde het Sociaal Cultureel Planbureau een studie “Verschil in Nederland”. Het SCP analyseert daarin ook het politieke landschap en hedendaagse politiek-culturele verschillen, breder nog dan hierboven is gedaan. Laten we eens proberen om figuur 2 te spiegelen aan de resultaten van één van de onderdelen van die studie: “Nederland in Meervoud”. Het SCP onderscheidt op basis van zijn analyse zes groepen Nederlanders:

- De gevestigde bovenlaag

- De jonge kansrijken
- De werkende middengroep
- De comfortabel gepensioneerden
- De onzekere werkenden
- Het precariaat (de “afgehaakten”, waar ook veel niet-comfortabele ouderen in zitten)

Waar zouden we deze groepen intuïtief plaatsen in onze tweedimensionale plaat en klopt dat dan met de politieke voorkeuren die het SCP gemeten heeft?

- De gevestigde bovenlaag zit vast en zeker rechts, en waarschijnlijk boven de x-as. Het SCP geeft als dominante politieke voorkeuren D66 en VVD.
- De jonge kansrijken zitten waarschijnlijk bovenin, zowel links als rechts. Het SCP geeft een sterke dominantie voor D66, met ook Groen Links sterk, evenals de VVD.
- De werkende middengroep is interessant. Langs welke as profileert deze zich? Vroeger zou het waarschijnlijk de horizontale as zijn. Volgens het bovenstaande verhaal zou het nu meer de verticale as zijn. Het SCP geeft sterke posities voor VVD en D66, en ook relatief sterk voor PVV en SP.
- Bij de comfortabel gepensioneerden verwachten we juist geen verticaal profiel. Volgens het SCP is het CDA de sterkste, vóór D66 en de VVD.
- De onzekere werkenden zitten vast onderin de figuur, meer links dan rechts. Het SCP geeft de SP en de PVV als grootste.
- Tenslotte het precariaat. Te verwachten is dat deze groep links onderin zit, met de ouderen uit traditie dicht bij de horizontale as. Ook hier zijn volgens het SCP de SP en de PVV sterk, maar is de PvdA de sterkste. De enige keer dat de PvdA in het verhaal voorkomt...

Al met al voor de spiegeling van figuur 2 een heel aardige score. De twee dimensies blijken allebei hun functie te hebben. De vergelijking is interessant voor de partijstrategen, maar levert een nog niet zo eenvoudige opgave op. Bij voorbeeld lijkt de vergelijking er op te duiden dat als de VVD in verkiezingstijd weer de nationalistische kant op glijdt, een deel van de achterban dat cosmopolitisch is naar D66 zal overstappen. De grote vraag is wel: wat moeten de strategen van de PvdA? De tegenpool-positie van de VVD kiezen, net als in 2012, en dus het cosmopolitische imago oppoetsen, of het precariaat als achterban accepteren en de nationalistische kant op bewegen?